

Bidrag til Belysning af Aalborgs Handel i 2. Halvdel af det 17. Aarhundrede.

Af *Aage Fasmer Blomberg.*

I tidsrummet mellem Karl Gustavkrigene (1657—60) og den store nordiske krig (1700—1709) gøres der herhjemme fra regeringens side et forsøg paa at fremme handel og industri, hvilket imidlertid kun kom København til gode, mens provinsbyerne, der maatte klare sig selv, var ilde stillede paa grund af den stadig ringere fortjeneste paa landbrugsprodukter.

Aalborg klarer sig dog forholdsvis godt i denne periode, dels paa grund af limfjordsfiskeriet og dels paa grund af kornhandelen med Norge, og det kan derfor have sin interesse at undersøge byens udførsel af korn og fisk.

I rigsarkivet findes en pakke »Antegnelser og Ekstrakter udi Aalborg Toldregnskaber 1661—1699«, hvori er bevaret ekstrakter over udførslen fra 1667, 1670—73, 1675—89 og 1696—99 samt 1710—11, hvortil kommer en ekstrakt uden angivelse af, fra hvilket aar den er; den er formodentlig fra 1674, men den kan dog ogsaa være fra 1668 eller 1669. For korneksporens vedkommende er det rimeligst at antage aaret 1674, men hvis vi ogsaa antager dette aar for fiske-

eksportens vedkommende, bliver der en kolossal nedgang i denne eksportgren. Paa den anden side finder vi lige saa stor en nedgang i 1689, og da fiskeeksporten svinger ret stærkt hvert aar, mener jeg derfor, at man godt kan beregne denne ekstrakt til at være fra 1674.

Aalborgs største og vigtigste eksportartikler er korn og fisk, og heraf gaar kornet for største delen til Norge. Korneksporten til Norge og til »Provinserne« supplerer hinanden, naar der er nedgang i eksporten til provinserne, stiger eksporten til Norge og omvendt. Den ringe kornudførsel til udlandet skyldes dels kornets slethed og dels konkurrencen med den stigende engelske korneksport fra 1689; det er da ogsaa kun i aarene 1679—86 man kan tale om en egentlig korneksport til udlandet¹⁾.

I 1667 var Aalborgs samlede korneksport 32186 td. For at beskytte det jyske korn lagde regeringen i august 1669²⁾ told paa import af udenlandsk korn til Norge, tolden blev for en td. rug eller en td. mel 2 ort³⁾, for en td. havre 1 ort og for 1 td. gryn 2 ort. Ganske vist var Aalborgs samlede korneksport i 1671 steget til 50719 td., men beskyttelsen maa ikke have været kraftig nok, thi i september 1671⁴⁾ skred regeringen til en forhøjelse af tolden. Krigen med Sverige, der brød ud i 1675, bevirkede, at eksporten af korn og fødevarer til udlandet blev standset, dog var man allerede i august samme aar i stand til at tillade eksporten af byg og hvede⁵⁾. Dette fik dog ingen betydning

1) M. H. t. angivelser af eksportens størrelse henvises til »Antegnelser og Ekstrakter udi Aalborg Toldregnskaber«, R. A.

2) Forordninger 1643—70.

3) 10 ort = 24 n. sk. = 2 m. 6 sk. d.

4) Forordninger 1643—70.

5) do. 1670—83.

for Aalborg, thi fra nu af og til kornhandelen atter blev frigivet i september 1679¹⁾), udførte Aalborg til udlandet kun 235 td. byg, og i krigens tid gik den samlede eksport da ogsaa ned, saa at man i 1677 var nede paa en samlet eksport af 30579 td., d. v. s. mindre end eksporten i 1667. Fra nu af stiger eksporten imidlertid til 1682, da man naar den største korneksport, Aalborg kan opvise i denne periode, nemlig 84109 td. Fra 1686 er der en ny stigning, men perioden slutter med en nedgang, i 1699 er vi nede paa en samlet eksport af 25289 td., hvoraf de 23304 td. gik til Norge, hvor der var en daarlig høst.

Det danske korns egentlige marked var Norge, men Nordmændene var ikke begejstret for det jydsk korn, fordi det var saa slet. I »Økonomiske Annaler« fortæller professor Olufsen om en analyse, som han i 1802 foretog af det nordjydsk korn, der var bestemt til Norge: »Dets snurrige Udseende gjorde mig tvivlraadig om, hvad det var for en Sort, det egentlig var«. Det viste sig at være rug, men det bestod af 38 dele hejre, 32 dele rug, 4 dele klinte, 2 dele havre, 2 dele hvede, 2½ del ærter, 1 del byg og 1 del vikker, mens resten, 17½ pCt., bestod af græsfrø, avner, sand og fejeskarn. De 32 dele rug var tilmed befængt med mel-drøje. Man kan roligt gaa ud fra, at kornet til Norge i denne periode ikke har været bedre.

Regeringen maatte da ogsaa stadig beskytte eksporten af korn fra Danmark til Norge, saaledes blev i 1678, til Skade for Norge, men af hensyn til det danske landbrugs fortvivlede stilling, tolden paa import af udenlandsk korn til Norge forhøjet²⁾), men denne gang protesterede Nordmændene, saa at regeringen i

¹⁾ Forordninger 1670—83.

²⁾ do. do.

1690 fastsatte, at udenlandske skibe skulde give 3 rigsort pr. td. i told af korn, mel og malt og 6 rigsort for hver td. gryn, mens norske skibe kunde indføre saa meget rug, de vilde, mod en afgift af 1 rigsort pr. td., et forsøg paa at beskytte den norske skibsfart mod Hollænderne. Rentekammeret betegnede dette som en stor »Forlust for det jydske Korn«, dog vistnok uden grund, thi endnu i 1696 var eksporten af rug til Norge 14725 td.¹⁾

I de sidste aar i 1690'erne møder vi med hensyn til kornhandelen en mængde udførselsforbud og ophævelser af indførselsforbud²⁾. Aarsagen hertil er den daarligere høst i Norge i disse aar, den ²⁶/₁₀₀ 1697 blev indførsel af al slags korn til Norge toldfri indtil ¹/₄ 1698³⁾, undtagen for Bergens vedkommende, hvor tolden blev sat til 12 sk. d. pr. td., og fra ²/₁₁ 1697 blev al kornudførsel til udlandet forbudt indtil ¹/₄ 1698⁴⁾. Den frie kornimport til Norge i 1697 bevirker en nedgang i eksporten dertil fra 41025 td. i 1696 til 24381 td. i 1697. Hvad angaar korneksporten til udlandet i 1697 var den kun 506 td. Den ¹⁵/₁₁ 1698 blev udførselsforbudet forlænget til ¹/₆ 1699⁵⁾, og der blev sat maksimalpris paa kornet, 19 m. 8 sk. for 1 td. rug, 11 m. for 1 td. byg og 5 m. for 1 td. havre. Det var dog lykkedes de aalborgske købmænd i den tid, eksporten havde været tilladt, nemlig ¹/₄—¹⁵/₁₁ 1698 at udføre 9840 td.

En undersøgelse af Aalborgs korneksport i femaarene 1675—79, 1680—84 og 1685—89 viser følgende:

¹⁾ »Antegnelser og Ekstrakter udi Aalborg Toldregnskaber« 1691—99.

²⁾ Forordninger 1683—1700.

³⁾ do. do.

⁴⁾ og ⁵⁾ Forordninger 1683—1700.

			gennemsnitlig aarlig
Korneksporten	1675—79 = 172885	d. v. s.	34577 td.
—	1680—84 = 351309	—	70261,8 -
—	1685—89 = 254736	—	50947,2 -

Den største korneksport fandt vi i aarene 1680—84 med 351309 td.

Nedgangen i eksporten ses især overfor udlandet. Her er en stærk nedgang i periodens slutning, saaledes i 1687, hvor der til udlandet kun udføres 275 td. Nedgangen gælder ogsaa eksporten til Norge og provinserne, og man maa vel antage, at det skyldes tilbagegang i høstudbyttet. Udførslen af korn til udlandet var i 1652 15885 td.¹⁾, og da var eksporten allerede i tilbagegang, men det er kun i enkelte aars eksport i denne periode, at noget tilsvarende naas, og endnu i 1769 var eksporten ikke saa stor som i 1652.

Det var imidlertid ikke korneksporten, der bragte Aalborg nogenlunde gennem slutningen af det 17. aarh., det var fiskeeksporten, især eksporten af saltet sild og tørfisk. Denne eksport er endnu mere svingende og vanskeligere at beregne end korneksporten, men der synes dog stadig fra 1680 at være en opadgaaende bevægelse; den største eksport af fisk i td. har vi i 1697 med 37163 td.²⁾ For tørfiskens vedkommende er det 1673 med 375150 stk., eksporten af saltet sild er i stigning, især til udlandet, medens der spores en nedgang i udførslen til Norge. Hovedmassen af fiskeeksporten gaar til udlandet og provinserne.

Naar man foretager en lignende undersøgelse af

¹⁾ Olrik: Om Aalborg Handel S. 140.

²⁾ Beregningen af Fiskeeksporten gælder kun saltet Sild, Aal, Kuller, Torsk, Helleflynder, tørrede Sild, Aal, Kuller, Flynder, Hvilinger, Helt og ferske Sild.

fiskeeksporten som for korneksportens vedkommende, viser det sig, at der 1675—79 udførtes 94559 td. og 1070950 stk., d. v. s. 18911 td. og 214190 stk. gennemsnitlig om aaret. I aarene 1680—84 udførtes 89241 td. og 1118370 stk., d. v. s. 17848,2 td. og 223674 stk. gennemsnitlig om aaret, og i 1685—89 var udførslen paa 128183 td. og 987502 stk., d. v. s. gennemsn. 256636 td. og 197500 stk. aarlig.

Fiskeeksporten steg lige til 1706, da den var 37771 td., men 1769 er vi nede paa 3277 td. Hvad eksporten af tørfisk angaar, saa var den i aarene 1675, 1685 og 1698 oppe paa over 300000 stk., men i 1706 er vi nede paa 20800 stk., og i 1769 er den kun 11200 stk.¹⁾

Aarene 1673, 1682 og 1697 viser den største eksportmængde af henholdsvis tørfisk, korn og saltet fisk. Aarene 1680—84 var som helhed de bedste for eksporten af korn og tørfisk, medens det for saltet fisk var aarene 1684—89.

Aalborgs øvrige eksport er ubetydelig. Handelen med de vendsysselske øksne var i rivende tilbagegang, og hele øksneeksporten generedes ved det hollandske toldpaalæg 1718 af 20 gylden pr. stud, men holdt sig dog nogenlunde til kvægpestens tid i 1740'erne.

Udførslen af kød, flæsk og smør er meget ringe, den gaar hovedsagelig til provinserne og Norge, og til Norge er eksporten kun lille. Grunden hertil er den norske konsumtion af 1682, der f. eks. for 1 td. kød var 36 sk. Andre artikler blev ramt endnu haardere, paa 1 anker kornbrændevin var tolden 32 sk., paa aalborgakvaviten 64 sk. og paa 1 td. mjød 36 sk. Jeg har kun een gang truffet eksport af akvavit til Norge og provinserne, og det var i 1680, hvor der blev udført 1½ anker. Eksporten af kornbrændevin og mjød

¹⁾ Olrik: Aalborgs Handel, se Tabellerne.

til Norge er da ogsaa meget ringe. Til provinserne udførtes der en del spansk og fransk salt. Kommen er en hyppig eksportartikel til udlandet. Man finder udførsel til udlandet af fransk vin, fransk kornbrændevin og spansk salt, saaledes i 1689 84 oksehoveder fransk vin og i 1682 451 td. spansk salt. I toldekstrakten staar, at de var blevet oplagt det foregaaende aar.

Blandt de øvrige varegrupper findes de mærkeligste artikler. Pennefjer (ø: gaasefjer) er en stadig eksportartikel til udlandet, i 1674 udførtes 292000 stk. Endvidere udføres huder og skind, og i 1678 forekommer 688 ringe metaltraad, i 1680 717 pund tobak og i 1697 $\frac{1}{2}$ kiste vinduesglas.

Til Norge udføres lidt huder og lærred, i aarene 1682—88 udføres aarlig $\frac{1}{2}$ —1 skippund bearbejdet messing, i 1683 udføres 35000 hægter, i 1682 og 1683 henholdsvis 60 og 80 træallerkner. Der udføres ikke saa faa dusin handsker, i 1686 saaledes 66 dus.

Til provinserne udføres de samme varer, dog flere huder og skind og lidt tobak, i 1683 1000 par træsko. Baade til provinsen og Norge udføres en del hjemmegjorte varer, og deres betydning for den aalborgske købmand blev endnu større i det 18. aarh.

Spørgsmaalet er nu, om denne eksport er foregaaet med aalborgske skibe, saaledes at købmændene selv tjente fragten, hvilket imidlertid er meget usandsynligt. Aalborgs handel med udlandet var ikke særlig betydelig, og der er kun tale om eksport til Sverige og østersøbyerne og muligvis Holland. Lübeckske, hamburgske og svenske skibe var hyppigt i Aalborg, og de har selvfølgelig overtaget en del af eksporten til disse stæder. Med hensyn til farten paa Norge havde Aalborg en skarp konkurrence i studehandelen paa Vendsyssels vestkyst; denne handel, der tog særlig fart efter

1680 som følge af den da indførte konsumtion¹⁾, havde sine centre i Løkken, Blokhus og Thorupstrand, der hørte dels under Hjørring, dels under Thisted told-distrikt.

Aalborgs handelsflaade er da ogsaa usselig lille. I 1671 52 skibe med en drægtighed af 413½ læster; det største skib er paa 32 læster. I 1681 er drægtigheden 443½ læster²⁾, 1689 476½, 1699 550½, 1706 434, 1723 379, men 1768 936³⁾.

Det er givet, at med saa smaa skibe kunde man ikke gaa i langfart, man har ikke vovet sig uden for Østersøen og Nordsøen. Dette fremgaar ogsaa af et svar fra borgerskabet i 1691 paa en forespørgsel om skibsfarten fra Frankrig. Det hedder da⁴⁾, at byen kun ejer nogle faa smaa skuder, og at de faa større var forulykkede »paa to Aars Tid, nogle denne fattige Bys Indvaanere til mærkelig Skade«. Aalborg ejede altsaa endnu ikke et defensionsskib, det kunde endnu ikke selv importere salt. Først i 1697 fik byen et saadant, der for paa Spanien og Frankrig, dog havde det 1675 et defensionsskib paa 34 læster med 12 kanoner⁵⁾.

Af det foregaaende er det forhaabentlig fremgaaet, at Aalborgs bedste tid i denne periode falder i 1680-erne, men saa meget desto mærkeligere er det, at det netop er fra denne tid, vi har borgernes klager. Man kan imidlertid gaa ud fra, at slet saa galt, som de klager sig, har det ikke staaet til, men de gode borgere har allerede lært det, som særlig gjaldt i denne

¹⁾ C. Klitgaard: En Fortids Vandvej i J. S. 4 R. VI, om Skudehandelen se bl. a. C. Klitgaard i J. S. 3 R. I.

²⁾ Antegnelser og Ekstrakter udi Aalborg Toldregnskaber 1661—99; se tabellen over skibene.

³⁾ Olrik: Om Aalborgs Handel s. 105.

⁴⁾ Klitgaard: Aalborg H.'s H. s. 78.

⁵⁾ Skibslisterne i »Antegnelser og Ekstrakter«. R. A.

tid, at jo højere man jamrede sig, desto større var chancen for at blive hørt.

Aalborgs handel her i 1680'erne har ikke været saa ynkelig som de andre provinsbyers. Saaledes kan det nævnes, at Aalborg ved paaligningen af fortifikationen i 1691 blev sat til 3000¹⁾ rdl., mens Ribe blev sat til 1500 og Randers og Viborg til 1000 rdl. hver, og Aalborgs toldindtægter + konsumption var i 1700 9280 rdl. mod Ribes 3232. Konsumptionen i 1700 gav 8000 rdl. Aalborg er ogsaa den eneste jyske købstad, hvor man i denne periode træffer flere gavebreve og fundatser i velgørende øjemed.

Det er først i slutningen af det 18. aarhundrede, at Aalborg oplever en ny blomstring. Tilstanden indtil 1769 er en stilstandstid. I 1769 havde Aalborg færre indbyggere end i 1672, nemlig 4160 mod 4181²⁾. Aalborgs, Nibes og Sundbys konsumption beløb sig i 1767 til 12900 rdl.³⁾, mens Aalborgs alene i 1700 var 8000 rdl. Grunden til denne stagnering var fiskeriets aftagen. Med grund skriver byfoged Lübecker i Nibe i sin bog »Om Sildefiskeriet« 1773 s. 7: »Men hjælp Gud, hvor ligger denne og andre af Danmarks Næringsgrene i Dvale, hvor bedrøveligt er det at se Fiskeriets slette Drift«. Og i »Danske Atlas« fremføres klager over land- og forprang og over sandskuderne fra Løkken og Blokhus⁴⁾.

I sammenligning med de andre provinsbyers handel er Aalborgs ubestridt den betydeligste, men som helhed var provinsbyernes økonomiske stilling i slutnin-

¹⁾ Holm: Danmark-Norges indre Historie II s. 376.

²⁾ Klitgaard: Aalborg H.'s H. s. 105.

³⁾ Danske Atlas V s. 187.

⁴⁾ do. s. 184 f. Sandskuderne var småskuder med 5—25 t. læstedrægtighed, de var bygget således, at de kunde flyde på få fod vand.

gen af det 17. aarh. meget slet. Først rammes øksnehandelen ved Hollændernes toldforanstaltninger 1718 og dernæst ved kvægpesten i 1740'erne, og herved svækkes bymarkernes betydning som grundlag for de jyske købstæders øksnehandel¹⁾). Englands korneksport fra aarhundredets midte, der gjorde Amsterdam til verdensmarkedet for korn, gjorde ogsaa Hollænderne uafhængige af det østersøiske og nordiske korn²⁾). Hertil kom Hamburgs og Leipzigermessernes stigende betydning, og sidst men ikke mindst de ustandselige krige med Sverige, der afbrød enhver lille opgang.

Regeringens arbejde paa at bringe handel og industri frem var ikke til synderlig gavn for provinsbyerne, saa længe disse var afhængige af en næringsvej, der var ude i en økonomisk krise. Der var ingen baggrund for et saadant fremstød, saa længe bøndernes handel med købstæderne bestod i køb af salt, jern, humle og brændevin³⁾, og saa længe den ene herregaard efter den anden stilledes til tvangsauktion. Først i den sidste halvdel af det 18. aarh. træffer vi en rask opgang i provinsbyernes handel og skibsfart, der foruden de muligheder, de store krige gav, for største delen skyldtes de forbedrede konjunkturer i landbruget ved Englands overgang fra korneksport til kornimport i 1767⁴⁾).

¹⁾ Holm: Danmark-Norges indre Historie II s. 368.

²⁾ Arup: Varehandelens Historie s. 28.

³⁾ Arup: Rids af Danmarks Historie s. 40.

⁴⁾ do. : Varehandelens Historie s. 30.

Aalborgs Handelsflaade.

1671	52	Skibe	Drægtighed	413 ½	Læst.
1672	61	—	—	439	—
1673	52	—	—	373	—
1675 ¹⁾	...	52	—	—	367 ½	—
1676 ²⁾	...	49	—	—	390	—
1677	36	—	—	308	—
1678	36	—	—	342	—
1679	34	—	—	290 ½	—
1680	45	—	—	386	—
1681	46	—	—	443 ½	—
1682	53	—	—	485 ½	—
1683	54	—	—	540 ½	—
1684	52	—	—	485	—
1685	50	—	—	495 ½	—
1686	47	—	—	485	—
1687	52	—	—	486	—
1688	52	—	—	498	—
1689	51	—	—	476 ½	—

1674 mangler i Listen. I Angivelsen for 1675 er et Defensions-skib paa 34 Læst.

Der findes en Skibsliste til, der er Mage til den fra 1676 med Undtagelse af, at Listen fra 1676 har 4 Skibe med 5 Læst, den anden 3 Skibe med 5 Læst, men Aarsagen til Forskellen er, at i Listen fra 1676 angives det ene Skib to Gange, begge Lister er fra 1676.

Aalborgs Kornudførsel¹⁾ til

	Udlandet	Norge	Provinserne	Provins og Norge
1676....				32348
1677....	180			30399
1678....	55			34486
1679....	4120			42632
1680....	5291			41461
1681....	16722	41166	17739	
1682....	9244	58032	16883	
1683....	24256	45365	12364	
1684....	14959	39123	13895	
1685....	2290	16607	22021	
1686....	4852	37089	8146	
1687....	275	31632	17728	
1688....	4053	38223	9481	
1689....	4031	42221	16087	
1696....	5682	41035	5833	
1697....	506	24381	8563	
1698....	9840	20542	32480	
1699....	193	23304	1792	

¹⁾ Tallene angiver Antallet af Tønder. Først fra 1676 deles Eksporten i den til Udlandet og den til Norge og Provinserne, og fra 1681 tredeles den i Eksporten til Udlandet, Norge og Provinserne (Provinserne er Monarkiet ÷ Norge).

*Oversigt over Aalborgs samlede Udførsel af Korn
og Fisk 1667—1699.*

	Udf. af Korn (Byg, Rug, Havre, Byg- gryn, Mel)	Udf. af Fisk (Salt. Sild, Aal, Kuller, Torsk og Helt. Tørre Sild, Aal, Kuller, Villing, Helt og ferske Sild).	
	Tdr.	Tdr.	Stk.
1667.....	32186	3023	41210
1670.....	49866	8920	128990
1671.....	50719	9340	174220
1672.....	38598	11326	199850
1673.....	45248	20899	375150
1674.....	57930	8056	37310
1675.....	32785	17229	315600
1676.....	32348	20561	165150
1677.....	30579	20061	201050
1678.....	34541	13790	179500
1679.....	42632	22918	209650
1680.....	41461	20915	253700
1681.....	75577	19669	116200
1682.....	84109	17956	276900
1683.....	81985	22085	233120
1684.....	68177	21007	238450
1685.....	40918	27764	334160
1686.....	50087	17860	126140
1687.....	49635	31490	262370
1688.....	51757	27714	245922
1689.....	62339	23355	18910
1696.....	52550	34872	176940
1697.....	33450	37163	189310
1698.....	33662	31354	322560
1699.....	25289	26387	227490